

Obsah

Úvod	9
1 Teoretická část.....	11
1.1 Vliv společnosti na rozvod dítěte	11
1.2 Závislosti ohrožující děti a mladistvé	11
1.2.1 Drogová závislost	12
1.2.2 Vývojové etapy drogové závislosti	12
1.2.3 Motivace závislostního chování	13
1.2.4 Závislost na alkoholu	14
1.2.5 Závislost na tabáku	15
1.2.6 Závislost na hracích automatech – gambling	15
1.3 Rizika zvyšující a snižující vznik závislostí	17
1.4 Volnočasové aktivity dětí a mládeže jako prevence závislostí	23
1.4.1 Volnočasové aktivity v minulosti, vznik školních družin	25
1.4.2 Současná podoba školních družin	27
1.4.3 Další školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží	29
1.5 Vliv rodiny a školy na výběr volnočasových aktivit	35
1.5.1 Vliv rodiny	35
1.5.2 Vliv školy	37
2 Praktická část	38
2.1 Volnočasové aktivity dětí a mládeže ve městě a na vesnici	38
2.1.1 Volnočasové aktivity v obci Kunvald	39

2.1.2 Volnočasové aktivity v obci Žamberk	39
2.1.3 Volnočasové aktivity v obci Rokytnice v Orlických horách	46
2.1.4 Volnočasové aktivity v obci Klášterec nad Orlicí	47
2.1.5 Volnočasové aktivity v obci Bartošovice v Orlických horách	48
2.1.6. Srovnání volnočasových aktivit ve městě a na vesnici	49
2.1.7. Shrnutí výsledků šetření.....	53
Závěr	54
Seznam použité literatury	55

Úvod

Za téma mé bakalářské práce jsem si vybrala „**Možnosti volnočasových aktivit v regionu jako prevence závislostí**“.

Cílem této práce je zjišťování volnočasových aktivit ve významu prevence závislostí, dále zmapování a porovnání možností volnočasových aktivit ve vybraných obcích v regionu.

Dle mého názoru je toto téma velmi aktuální, neboť se dotýká v podstatě každého z nás. Nežijeme v izolovaném prostředí, ale v prostředí, které je plné nástrah působení vnějších vlivů společnosti, a to nejen těch pozitivních, ale i negativních. Stačí malé uklouznutí a člověk, a to zvláště dítě a mladistvý, se velmi snadno dostane na „špatnou“ kolej. Cesta k návratu bývá poté velmi obtížná a přitom „spadnout“ může jak dítě, které vyrůstává v naprosto bezproblémové rodině, ale i dítě ze špatných sociálních poměrů. Nejen společnost, ale každý z nás, kdo má možnost přiložit ruku k dílu, by se měl snažit, aby děti měly možnost svůj volný čas trávit aktivně a smysluplně. Velká role tak leží na bedrech rodiny a školy, tedy dvou základních vlivů, které se podílejí na vytváření a formování osobnosti dítěte.

Z výše uvedeného důvodu jsem si proto vybrala uvedené téma, v němž se zaměřím jednak na jednotlivé závislosti ohrožující děti a mladistvé, dále na rizika zvyšující a snižující vznik těchto závislostí, na vlastní volnočasové aktivity dětí a mládeže jako prevence závislostí, přičemž nejprve trochu zabrousím i do historie, zejména do otázky týkající se vzniku školních družin, poté se podívám na současnou podobu školních družin a dalších školských zařízení a subjektů pro zájmové vzdělávání dětí a mládeže. Jak jsem již uvedla výše, základními faktory formujícími osobnost dítěte jsou rodina a škola, proto část své práce budu věnovat vlivu rodiny a školy při výběru volnočasových aktivit. Po zpracování této, v podstatě teoretické části své práce, přejdu k části praktické, v níž jsem si za cíl své práce vybrala průzkum volnočasových aktivit v regionu obcí ležících v podhůří Orlických hor, konkrétně v obcích Kunvald, Žamberk, Rokytnice v Orlických horách, Klášterec nad Orlicí a Bartošovice v Orlických horách. K tomuto regionu mám velmi blízko, neboť jsem se v obci Kunvald narodila, vyrůstala a absolvovala zde základní školu. Domnívám se, že zde děti a mládež mají daleko k sáhnutí po droze či jiné závislosti, neboť by někdo mohl říci, že zde na vesnicích „lišky dávající dobrou noc“ a že předmětné závislosti skolí pouze děti z velkých měst, pak realita je zcela jiná. Drogy a jiné škodlivé látky a závislosti jsou dnes běžně dostupné i na té nejmenší vesnici a v tomto směru tak není rozdíl mezi „městskými“ dětmi a dětmi „vesnickými“. Proto je velmi důležité, aby i děti z těch nejmenších vsí měly dostupnou

možnost navštěvovat různé kroužky a jiné mimoškolní aktivity tak, aby získaly zdravé základy trávení volného času.

V závěru své práce se pokusím provést zhodnocení volnočasových aktivit v porovnávaných obcích, zejména provést porovnání těchto aktivit mezi městem a vesnicí, dále zhodnotit dostupnost mimoškolních aktivit uskutečňovaných ve městech pro děti z vesnic, a to i v návaznosti na dopravní obslužnost a zda tyto aktivity jsou dostatečnou prevencí vzniku závislostí.

1 Teoretická část

1.1 Vliv společnosti na rozvoj dítěte

Každé dítě je jedinečnou osobností a většina rodičů si přeje pro své dítě to nejlepší (nejvyšší vzdělání, dobrou práci, spokojenou rodinu, atd.). Rodičovská láska je jednou z nejsilnějších lásek, a rodiče se tak přirozeně bojí o své děti, aby se jim nic špatného nepříhodilo. Děti však nevyrostají jen v rodinách, v izolovaném prostředí, ale působí na ně rozmanité vlivy širšího společenského prostředí a konec konců děti mají i odlišné vrozené předpoklady. Život je naplněn nejen radostnými prožitky, ale i prožitky bolestnými. Prakticky každý člověk se v průběhu svého života setkává i s drsnými stránkami reality (agresivita, šikana, násilí, drogy, alkohol, jiné závislosti či jiné společensky nežádoucí jevy). Někdo dokáže těmto drsným stránkám reality odolat, jiný jim podlehne.

Naše současnost se dá charakterizovat jako ekonomický teror, kdy náhle a bez vážnějšího varování se společenská atmosféra změnila ve vnitřních hodnotách natolik, že vláda peněz zaskočila mnoho jedinců. Pocit osamocení v problému, nedostatečně vyvinutá osobní odpovědnost za všechno konání, nedovoluje mnohým, aby úspěšně zvládli pravidla této společnosti. Hledají pak únik, redukují svou tenzi a nespokojenost náhradními řešeními. Někteří pak vstupují do světa hry, do světa výherních automatů, heren a magické iluze velkého světa štěstí, jiní se uchylují k alkoholu, drogám či patologickým závislostem. Bohužel tyto patologické závislosti nepostihují jen dospělé jedince, ale stále častěji i mládež a bohužel i děti.

1.2 Závislosti ohrožující děti a mladistvé

Podle Pipekové se o závislosti v minulosti hovořilo jen v souvislosti s alkoholem a drogami. Fenomén současné postmoderní doby je závislostní chování jako součást životního stylu zvláště dětí, mladistvých a mladých dospělých. Závislostní chování se intenzivně šíří do oblastí hracích automatů, sledování televize, pracovní činnosti, odborníci zaznamenávají závislosti na jídle, hubnutí, závislost na sektách, kultech, narůstají počty „klasických“ závislých, tj. na alkoholu, drogách, cigaretách, kávě, čaji apod.

V této části své práce zaměřím pozornost na závislostní chování, které dominuje u dětí (dítě je v tomto pojetí chápáno jako jedinec do 15 let věku) a mladistvých (mladistvý reprezentuje věkové rozložení od 15 do 18 let věku). V těchto věkových kategoriích dominuje:

- závislost drogová jako nejrozšířenější závislost,
- dále závislost na alkoholu a tabáku jako legalizované a tolerované závislosti, které jsou průchozími drogami v závislostní kariéře dětí a mladistvých,
- závislost na hracích automatech, která zaznamenává v posledních letech nejprudší nárůst v populaci mladistvých.

(PIPEKOVÁ a kol., 1998)

1.2.1 Drogová závislost

Od dávných časů lidé používali drogy k tomu, aby změnili stav svého vědomí, aby se stimulovali nebo uvolnili, usnuli nebo spánku zabránili, aby zlepšili schopnost svého vnímání, nebo aby si vyvolali halucinace. Většina z nás se možná domnívá, že drogy jsou „výplodem“ moderní společnosti. Opak je však pravdou. Drogy jsou známé a užívané od dob prvních lidských civilizací. Rozšíření drog je spojeno s industrializací. Spektrum látek využívaných legálně k léčbě i nelegálně k toxikomanickým účelům se postupně rozšiřovalo v souladu s trendy rozvoje společenské výroby, především chemické a farmaceutické, s rozvojem mezinárodního obchodu a vztahů mezi zeměmi a státy. I v naší republice došlo po pádu totalitního režimu v roce 1989 a následnému otevření hranic k prudkému nárůstu užívání drog a tento nárůst bohužel neustále pokračuje. Lidé získali větší možnost cestovat a s tím se lidem otvíraly i nové možnosti „poznání“ a „touhy“ okusit něco nového.

1.2.2 Vývojové etapy drogové závislosti

Vývoj drogové závislosti ve vztahu jedinec – droga rozdělil Waldmann (stejnou klasifikaci převzala Pipeková) do čtyř následujících etap:

- a) první etapa se vyznačuje hledajícím vztahem mladistvého, který prožívá své generační problémy a konflikty,*

- b) druhá etapa je spojená s vytvářením a stabilizací skupin (part) mladistvých, kde se konzumují drogy,*
- c) třetí etapa je vyjádřena vznikem vlastní závislosti jedince na droze, kterou potřebuje bez ohledu na partu,*
- d) čtvrtá etapa znamená fyzickou závislost na droze se stálou starostí o její opatření, neboť hrozí dramatické abstinční projevy. Toxikoman neprožívá pravý efekt drogového opojení, ale úlevu od nepříjemných prožitků po aplikaci a nutnost udržovat v organismu stálou hladinu.*
(PIPEKOVÁ, 1998, str. 210)

1.2.3 Motivace závislostního chování

Pokusím se prezentovat nejčastější motivace, které vedou k „sáhnutí“ po droze a k vývoji závislostního chování. Jsou to:

- a) motivace interpersonální** – přání získat uznání vrstevníků, komunikovat s nimi,
- b) motivace sociální** – potřeba prosadit si sociální změny, identifikovat se s určitou subkulturou, unikat z obtížných nesnesitelných podmínek prostředí, měnit společenské vědomí vrstevníků, současná společnost způsobuje sociální frustraci, působí chaoticky na děti a mládež,
- c) motivace fyzická** – přání fyzického uspokojení, fyzického uvolnění, přání získat více energie, udržet si fyzickou kondici,
- d) motivace senzorická** – přání stimulovat zrak, sluch, hmat, chuť, potřeby smyslové sexuální stimulace,
- e) motivace emocionální** – uvolnění od psychické bolesti, pokus řešit osobní komplikace, snížení úzkosti, uvolnění od špatné nálady,
- f) motivace politická** – identifikovat se skupinami protestujícími proti establishmentu, měnit drogovou legislativu, nedodržovat společenská pravidla,
- g) motivace intelektuální** – uniknout nudě, dosáhnout intelektuální kurióznosti, zkoumat své vlastní vědomí a podvědomí,
- h) motivace kreativně estetická** – vylepšit uměleckou tvorbu, zvýšit požitek z umění,
- i) motivace filosofická** – objevovat významné hodnoty, hledat smysl života, nalézat osobní identifikaci, objevovat nové pohledy na svět,

- j) motivace antifilosofická** – neuspokojení hledání sebe sama v učeních filosofů, zklamání při hledání smyslu života, nenalezení východiska ve filosofii Východu,
- k) motivace spirituálně mystická** – vyznávat ortodoxní víru, prosazovat a vázat se na spirituální náhled, získávat boží vize, komunikovat s Bohem, získávat spirituální moc,
- l) motivace specifická** – osobní potřeba prožít dobrodružství, jinak nevyjádřitelné prožitky, získat ocenění u určitých osob.

(PIPEKOVÁ a kol., 1998)

Jak vyplývá z výše uvedené klasifikace motivací abúzu drog, těchto motivací je velké množství, dle mého názoru však tou prvotní motivací k sáhnutí po droze, jakýmsi spouštěčem „ochutnání“ drogy většinou bývá „zvědavost“ vyzkoušet něco nového, nezaostat za ostatními kamarády a „držet“ s nimi krok. Skupiny mládeže, kamarádi, vrstevníci, se kterými se biologicky, psychologicky a sociálně oslabený jedinec stýká, mají nesporný vliv na to, že adolescent experimentuje s návykovými látkami. Dalším velmi častým spouštěcím mechanismem drogové závislosti bývá snaha zlikvidovat stres, který bohužel na nás v naší moderní společnosti útočí na každém kroku. Nejsmutnějším na celé problematice je skutečnost, že nejrizikovější skupinou v oblasti abúzu drog se jeví populace dětí a mladistvých.

1.2.4 Závislost na alkoholu

Alkohol představuje drogu s tisíciletou tradicí, drogu, která je přehlížena, podceňována, schvalována. Společnost akceptuje alkohol. Konzumace alkoholu je zabudována do většiny lidských rituálů, které provázejí člověka od narození po smrt. Odmítnutí konzumace alkoholu vzbuzuje pozornost a neadekvátní reakce. Člověk, který odmítá konzumaci alkoholu, je považován za „patologického“.

Právě rituály spojené s konzumací alkoholu mají svou vysokou nebezpečnost pro oslovení mládeže a dětí. Rituál tůkání na zdraví je symbolem dospělosti a účasti v dospělém životě. Pokud se dítě nedostane k jiným projevům dospělosti a nevytvoří si jiné rituály vedoucí k projevu dospělosti, pak rituál pití je velmi snadno dosažitelný.

Alkohol, podobně jako tabák, je průchozí drogou. Znamená to, že část dětí od nich přechází k látkám nebezpečnějším. Podle amerických výzkumů je riziko škodlivého užívání drog vyšší u dětí, které začaly pít alkohol nebo kouřit v mladším věku.

Zatímco u nealkoholových drog je u dětí a mladistvých významná skupina vrstevníků, pak u alkoholu je dominantní pozice přisuzována životnímu stylu rodiny a způsobu konzumu alkoholu u rodičů. Nepříznivý vliv alkoholu na děti je předpokládán v případě závislosti na alkoholu u jejich rodičů či vychovatelů. Je-li dítě častým svědkem konzumace alkoholu, pak ji zákonitě musí přijmout za jakousi „běžnou“ normu, za něco, co je naprosto běžné a normální.

Podle Jarmily Pipekové nevhodné utváření základních sociálních vztahů v rodině se závislostí, nedostatečné vytváření základní potřeby životní jistoty, nedostatek vhodných identifikačních vzorů a posunutý model rodinného soužití jsou poruchy způsobené konzumem alkoholu a vedou k vážným důsledkům ve vývoji osobnosti dítěte. Sekundární pozici zaujímá primární skupina vrstevnická.

1.2.5 Závislost na tabáku

Tabák patří mezi návykové drogy, jeho účinky se však neprojevují tak rychle a dramaticky. Na rozdíl od alkoholové závislosti je nikotinová závislost v sestupném trendu a zvyšuje se počet nekuřáků. Ve školní populaci je však kouření ve srovnání s alkoholem ještě výraznějším hromadným jevem. Cigareta si prosazuje postavení symbolu mužnosti a dospělosti. Jestliže dříve byla cigareta „výhradou“ mužské populace, dnes ke kouření sahá i čím dál tím více dívek, které se snaží konzumací cigaret vyrovnat chlapcům a včlenit se do jejich part.

1.2.6 Závislost na hracích automatech – gambling

Hru, jako kladně hodnocenou formu využívání volného času, zná lidstvo od nepaměti. Pozitiva různých her spočívají v odbourávání agrese, pomáhají v navazování nových sociálních kontaktů, přinášejí duševní odlehčení a relaxaci. Se změnou sociálně ekonomických poměrů a v souladu s expanzivním nástupem nové techniky se změnila i forma těchto her a vzrůstá počet lidí na hře závislých. Zároveň roste i kriminalita páchaná v souvislosti s hazardními hrami. Podle statistik problémů s hazardní hrou přibývá nejen mezi

děti, ale i dospívajícími a rovněž i dospělými. Specifikum této závislosti spočívá v širokém věkovém spektru závislých. Chorobný návyk se dá vytvořit i na karetní hry, sportovní sázky, kasina a samozřejmě automaty.

Primární nebezpečí hrozí i dětem, které se věnují nadměrně zábavním automatům, které představují videohry, počítačové hry. Hrozí reálné nebezpečí, že namísto upevňování interpersonálních vztahů u nich převáží komunikace s počítačem.

Podstatou patologického hráčství je hra – hraní – činnost pro zábavu a osvěžení. Hra je nejpřirozenější projev činnosti. Je to základní aktivita života. Provází ho po celý život, uvolňuje jeho tvůrčí potenciál, slouží k duševní relaxaci.

Hra plní funkci pohybovou, poznávací, emocionální, motivační, procvičovací a má funkci fantazijní, kreativní, formativní, terapeutickou, rekreační, sociální, pedagogickou. Ve chvíli, kdy rozhodnutí o tom, zda a kdy se bude klient věnovat hře, přestane záviset na jeho svobodném rozhodnutí a stane se neodbytným a neovladatelným nutkáním, zákonitě dochází ke zvratu a zásadní proměně vztahu hra kontra hráč. Hra pak ztrácí většinu svých pozitivních atributů a funkcí. Svým vývojem je gamblerství velmi blízké drogové závislosti. Gambler se stává chorobně závislý na hře, ztrácí schopnost sebekontroly a autokorekce. Většina patologických hráčů nemá prostředky na financování své vášně, opatřuje si je nelegálním způsobem, převážně majetkovou trestnou činností. Gambleři pak velice často, aniž by to původně chtěli, sklouznou ke kriminalitě a ocitají se v daleko větším „bludném“ kruhu.

Problémy s alkoholem nebo s drogami či jiné patologické závislosti se bohužel mohou vyskytnout v každé rodině. Lidé s těmito závislostmi pocházejí z rodin úplných i rozvedených, z rodin ateistů i z rodin věřících, z rodin rodičů málo vzdělaných i z rodin vysokoškoláků. Skutečností je, že některé děti mohou být ohroženy více a jiné méně, ale naprosto chráněn není nikdo. Rodiče, kteří se u svých dětí setkávají s těmito problémy, si zákonitě kladou otázku: „Proč se tohle muselo stát právě nám? U nás se přece nijak zvlášť nepilo!“ Tyto problémy nemají jednu jedinou příčinu. Dobrý nebo špatný příklad rodičů má sice určitý význam, ale není zdaleka jediným vlivem, který na dítě působí.

(PIPEKOVÁ a kol., 1998)

1.3 Rizika zvyšující a snižující vznik závislosti

V této části své práce se pokusím uvést jednak rizika zvyšující nebezpečí problémů s drogami, alkoholem, či jinými závislostmi a jednak okolnosti, které dítě chrání. Tyto okolnosti lze dle Nešpora Csémyho rozdělit do několika skupin:

- a) okolnosti týkající se dítěte,**
- b) okolnosti týkající se rodiny,**
- c) okolnosti týkající se školy,**
- d) okolnosti týkající se budoucího zaměstnání dítěte,**
- e) vrstevníci, se kterými se dítě stýká,**
- f) okolnosti týkající se společnosti,**
- g) okolnosti týkající se životního prostředí.**

Okolnosti týkající se dítěte

Okolnosti zvyšující riziko:

- duševní poruchy a poruchy chování,
- setkání s alkoholem, tabákem nebo drogou v mladém věku,
- poškození mozku při porodu, úrazy hlavy,
- dlouhé bolestivé onemocnění,
- nedostatek dobrých způsobů, jak zvládat stresové situace,
- nedostatek dovedností v mezilidských vztazích,
- nízké sebevědomí,
- nízká schopnost vzdorovat nepříznivému vlivu okolí,
- agresivita, špatné sebeovládání,
- nízká inteligence.

Okolnosti snižující riziko:

- vysoká míra duševního zdraví,
- dobré tělesné zdraví,
- pozdní nebo žádné setkání s drogou,

- dostatek dovedností týkajících se mezilidských vztahů, schopnost vytvářet citové vazby,
- dobré sebevědomí,
- dobré způsoby, jak zvládat obtížné situace a řešit problémy,
- alkohol a drogy špatně snášeny,
- dobrá schopnost vzdorovat nepříznivému vlivu okolí,
- vnitřní přijetí hodnot, které jsou v rozporu s alkoholem a drogami,
- veselost, vytrvalost, pilnost, přizpůsobivost,
- odolnost vůči neúspěchu,
- schopnost plánovat a řešit problémy,
- dobrá inteligence,
- účinné způsoby, jak mírnit nepříjemné duševní stavy (úzkost, smutek apod.), jako jsou relaxace, jóga, tělesné cvičení apod.,
- schopnost navodit si příjemné stavy nějakým zdravým způsobem.

Okolnosti týkající se rodiny

Okolnosti zvyšující riziko:

- nejasná pravidla týkající se chování dítěte,
- nedostatek času na dítě, zvláště v časném dětství malá péče,
- nedostatečný dohled,
- nesoustavná a přehnaná přísnost,
- nedostatečné citové vazby dítěte,
- manželský konflikt,
- schvalování alkoholu a drog u dětí,
- zneužívání alkoholu, tabáku nebo jiných drog rodiči nebo příbuznými,
- malé očekávání od dítěte a podceňování ho,
- špatné duševní a společenské fungování rodičů,
- rodiče osamělí, vůči společnosti lhostejní nebo nepřátelští,
- duševní choroba rodičů,
- chudoba, nezaměstnanost rodičů,
- sexuální zneužití dítěte v rodině,
- rodina ve zmatku, špatně funguje,
- výchova pouze jedním rodičem bez pomoci dalších příbuzných,

- dítě žije bez rodiny a bez domova,
- časté stěhování rodiny.

Okolnosti snižující riziko:

- jasná pravidla týkající se chování dítěte,
- přiměřená péče, dostatek času na dítě, zejména v časném dětství,
- přiměřený dohled,
- pevné citové vazby dítěte,
- pozitivní hodnoty (např. vzdělání),
- rodiče na výchově spolupracují,
- styl výchovy vřelý a málo kritizující (tedy ani autoritativní, ani zcela volný),
- rodiče alkohol, tabák a jiné drogy nezneužívají,
- přiměřená a jasná očekávání od dítěte, respekt vůči němu,
- dobré způsoby, jak v rodině zvládat stres,
- zajištěna ochrana, bezpečí a přiměřené uspokojování potřeb dítěte,
- rodiče duševně zdraví,
- dobré přizpůsobení rodičů ve společnosti, snaha pomáhat druhým,
- výchova pomáhá vytvářet kvalitní vztahy s dospělými mimo rodinu,
- sdílená odpovědnost v rodině,
- rodiče vytváření prostor pro kvalitní zájmy a záliby,
- dobré, fungující mezigenerační vztahy a spolupráce.

Okolnosti týkající se školy

Okolnosti zvyšující riziko:

- nepříznivá nebo neprosazovaná pravidla týkající se alkoholu a drog,
- dostupnost tabáku, alkoholu a drog ve škole a okolí,
- střídání škol,
- selhávání ve škole,
- nezájem o školu,
- žák označen jako problémový, „černá ovce“,
- záškoláctví, přerušení školy.

Okolnosti snižující riziko:

- jasná a důsledně prosazovaná pravidla,
- alkohol, tabák a drogy nedostupné ve škole a okolí,
- učitelé vnímáni jako dávající a pečující,
- chránit sebevědomí selhávajících, hledat pro ně pozitivní možnosti,
- škola vede k prosociálnímu chování, pomoci druhým,
- škola poskytuje příležitost k rozhodování a vedení druhých,
- učitelé pomáhají vývoji žáků a při výuce s nimi spolupracují,
- spolupráce školy s rodiči,
- návaznost na kvalitní možnost mimoškolního zapojení.

Okolnosti týkající se budoucího zaměstnání dítěte

Okolnosti zvyšující riziko:

- v práci hodně stresu,
- trojsměnný provoz,
- existenční nejistota, bezperspektivnost,
- nezaměstnanost,
- nárazovost, termínovaná práce,
- odpovědnost bez kompetence,
- napjaté pracovní vztahy,
- snadná dostupnost alkoholu a drog na pracovišti, nejasná nebo nedodržovaná pravidla týkající se jejich zákazu,
- spolupracovníci nebo nadřízení zneužívají alkohol či drogy,
- neostrá hranice mezi náročnou profesí a soukromým životem,
- zaměstnání spojená s cestováním, výrobou nebo prodejem alkoholu a drog.

Okolnosti snižující riziko:

- přiměřeně stresu, možnost zotavení se,
- možnost práci si organizovat a spolurozhodovat,
- dobrá perspektiva, pocit smysluplnosti,
- možnost domluvit se s kolegy znalými problémů pracoviště,

- preventivní programy a dobrá sociální politika zaměstnavatele,
- odpovědnost odpovídá kompetenci,
- dobré vztahy a dobrá komunikace na pracovišti,
- alkohol a drogy na pracovišti nedostupné, jejich zákaz jasný a respektovaný,
- spolupracovníci a nadřízení nezneužívají drogy, sociální tlak se alkoholem a drogám vyhnout,
- jasná hranice mezi soukromím a prací, kvalitní zájmy s prací nesouvisející,
- u nejnáročnějších profesí možnost dočasného nebo dlouhodobého zástupu.

Vrstevníci, se kterými se dítě stýká

Okolnosti zvyšující riziko:

- kamarádi mají problémy s autoritami, rebelují,
- protispolečenské chování kamarádů,
- odcizení, cyničtí vrstevníci,
- ke zneužívání alkoholu a drog se staví pozitivně,
- začínají brzy alkohol a drogy zneužívat,
- jsou více ovlivňováni svými kamarády než rodiči,
- mají sklon vaše dítě zesměšňovat a snižovat jeho sebevědomí,
- kamarádi mají další přátele, kteří zneužívají alkohol, tabák nebo drogy.

Okolnosti snižující riziko:

- respektují dobré dospělé autority,
- kamarádi s vazbou na nějakou dětskou organizaci s dobrým programem,
- mají zájmy a záliby neslučitelné nebo nesouvisející s alkoholem a drogami,
- alkohol a drogy odmítají a nezneužívají,
- kamarádi schopni přijímat dobré hodnoty dospělých,
- respekt k jednotlivým členům dětského kolektivu a jejich přínosu pro ostatní,
- mají přátele, kteří žijí zdravým způsobem života,
- vrstevníci aktivně od alkoholu, tabáku a drog odrazují (ať sami nebo v důsledku cílené prevence).

Okolnosti týkající se společnosti

Okolnosti zvyšující riziko:

- chudoba, nedostatek příležitostí,
- náhlé sociální a politické změny, nestabilita,
- nedostatek příležitostí k uplatnění i v práci,
- společnost nenabízí dobré možnosti jak trávit volný čas,
- alkohol, tabák a drogy dostupné a aktivně nabízené (reklama),
- nedostatečná zdravotní péče, sociální péče, vzdělávání,
- společenské normy a zákony se ke zneužívání drog staví kladně,
- cynický postoj ke zdraví ve společnosti,
- nespolupracující sdělovací prostředky orientované na senzaci a reklamu,
- nedostatečné sociální zajištění,
- špatné bytové podmínky,
- rasová nebo jiná diskriminace, jazyková bariéra,
- v okolí vysoká kriminalita nebo drogové gangy.

Okolnosti snižující riziko:

- přijatelné ekonomické a sociální poměry,
- společnost stabilizovaná, předvídatelné sociální prostředí,
- dostatek příležitostí k uplatnění ve škole a v práci,
- nabídka dobrých možností jak trávit volný čas,
- omezená dostupnost alkoholu, tabáku a drog, zákaz reklamy,
- kvalitní zdravotní a sociální péče, dobré školy, psychoterapie, poradenství,
- společenské normy a zákony jsou pro zneužívání alkoholu, tabáku a drog nepříznivé,
- společnost respektuje zdraví jako životní hodnotu a podporuje ho,
- spolupracující sdělovací prostředky nabízející pozitivní příklady a poskytující prostor pro skutečnou prevenci,
- společnost vnímána jako přátelská a podporující, což pomáhá vytvářet společenské vazby,
- zájem soukromého sektoru na prevenci,
- nevládní (např. rodičovské) organizace aktivní v prevenci.

Okolnosti týkající se životního prostředí

Okolnosti zvyšující riziko:

- přelidněnost, velká města, nedostatek prostoru a soukromí,
- hluk (zejména nepředvídatelný),
- znečištění ovzduší, prostředí smysl pro krásu otupuje,
- nestabilita životního prostředí (stavební práce apod.),
- dobré klimatické nebo zeměpisné podmínky k výrobě drog nebo k jejich převážení do dalších zemí.

Okolnosti snižující riziko:

- menší města, přiměřený osobní prostor a soukromí,
- klidné prostředí,
- čisté prostředí napomáhající rozvoji smyslu pro krásu,
- stabilita životního prostředí,
- nevhodné klimatické nebo zeměpisné podmínky pro výrobu drog nebo jejich převážení do dalších zemí.

(NEŠPOR, CSÉMY, 1995)

1.4 Volnočasové aktivity dětí a mládeže jako prevence závislosti

Říká se, že aby člověk byl šťastný, musí u něho fungovat rodina, práce a záliby. Pokud jeden z uvedených pilířů je narušen a nefunguje, člověk se necítí být šťastný. A protože tématem mojí práce jsou možnosti volnočasových aktivit v regionu jako prevence závislosti, zaměřím další část své práce na vlastní volnočasové aktivity, zejména na uvedení subjektů zabývajících se výchovou dětí a mladistvých ve volném čase. Říká se, co se člověk v mládí naučí, ve stáří jako když najde. Podle mého názoru toto přísloví platí i na oblast volnočasových aktivit. Je zapotřebí, aby se i děti naučily volný čas smysluplně trávit a získaly tak nejen kořeny pro náplň volného času v dospělosti, ale hlavně zdravě a aktivně vyplnily svůj volný čas, a tak snížily riziko, kdy by daleko snadněji mohly zabřednout do výše uvedených nežádoucích aktivit (požívání drog apod.). Nelze přehlédnout, že řadě aktivit se

dítě naučí daleko snáz než dospělý jedinec a pokud dítě mimoškolní aktivita skutečně zaujme, je velký předpoklad, že v této aktivitě bude pokračovat i v dospělosti.

Volný čas je dobou, kterou má člověk po splnění povinností a potřeb (návštěva školy, pracovní proces, spánek, jídlo, osobní hygiena, chod rodiny, provoz domácnosti, péče o děti a další nutné mimopracovní povinnosti) k dispozici pro odpočinek a zábavu, rozvoj zájmové sféry, zlepšení kvalifikace a účast na veřejném životě. Pokud volný čas dítěte není naplňován žádoucími aktivitami, má dítě, ale i dospělý sklon k patologickým činnostem. Nenaplněnost života se poté kompenzuje negativní činností, např. gamblerstvím či jiným patologickým jevem. Abychom těmto nepříznivým společensky nežádoucím jevům zabránili, je důležité naučit děti již od útlého věku, aby se řádné volnočasové aktivity staly nedílnou součástí jejich volného času, tedy naučit je aktivně a zdravě trávit jejich volný čas. Řada zájmových činností tak pomáhá překonat dětem s úspěchem obtížné sociální situace, s nimiž se děti každodenně setkávají v rodině, ve škole či v sociální skupině vrstevníků. Úspěch v zájmové činnosti nepochybně zvyšuje sebevědomí a sebevědomý jedinec se poté daleko lépe orientuje v sociálním prostředí.

Volnočasové aktivity vhodně podněcují, podporují a rozvíjí samostatnost, tvořivost a zdravou společenskou aktivitu. Vytváření kladných vztahů k různým činnostem a celoživotnímu vzdělávání přispívá k uvědomělejším úvahám o volbě profese a tím k širšímu uplatnění v budoucím životě. Navíc účast dětí na volnočasových aktivitách od prvních let školní docházky vytváří návyk zabývat se i ve starším školním věku a v dospělosti společensky užitečnou činností – účelně využívat svůj volný čas. Volnočasové aktivity jsou tak nedílnou součástí výchovy dětí a mládeže.

Jedním z nejdůležitějších subjektů, které zaujímají výrazné místo při utváření osobnosti dítěte na poli volného času, jsou bezesporu školní družiny. Jsou to zařízení, se kterými se setkává každé dítě nastupující povinnou školní docházkou, a to v podstatě jako s prvním zařízením, které dítěti otvírá zcela nové obzory v aktivním trávení volného času. Školní družiny jsou dle mého názoru důležitým preventivním prvkem na případné cestě ke sklouznutí k závislostem či jiným společensky nežádoucím jevům. Dovolím si proto nejprve trochu místa věnovat historii a vzniku školních družin.

1.4.1 Volnočasové aktivity v minulosti, vznik školních družin

Charakter výchovy byl v minulosti do značné míry ovlivňován sociálním postavením a majetností rodičů. Děti v rodinách s dobrou ekonomickou úrovní byly často svěřovány do péče různých soukromých učitelů, kteří jim předávali vědomosti a dovednosti uznávané v lepší společnosti – zpěv, tanec, sport, ruční práce, výuka cizích jazyků a společenského chování. Samozřejmě velkou roli hrála i ta okolnost, zda se jednalo o chlapce nebo o dívky. Naopak v chudších rodinách se předpokládalo, že se děti budou od útlého věku podílet s rodiči na plnění různých pracovních povinností. Volného času bylo málo a i ten děti trávily zčásti společně se svými rodiči. Tento životní styl byl typický pro rodiny zemědělců a drobných řemeslníků. Většinou se jednalo o vícegenerační rodiny a bylo naprosto běžné, že část péče o děti přebírali prarodiče nebo starší sourozenci.

Již v minulosti významnou roli při výchově dětí v době mimo vyučování sehráli učitelé. Vzpomeňme si na dílo J. A. Komenského, který se ve svých spisech věnoval nejen vyučování, ale také rozmanitým volnočasovým aktivitám, zejména hrám. Mnoho vlasteneckých učitelů se již od 18. století věnovalo dobrovolně a ve svém volném čase výchově dětí po skončení povinného vyučování. Učitelé zaměřovali své výchovné snahy na oblasti, které školské dokumenty opomíjely – na oblast hudební výchovy, přírodních věd, zeměpisu, dějepisu, zdravotní péče, podporovali vlastenecké cítění.

Požadavek soustavné výchovy dětí v době mimo vyučování se objevil v souvislosti se společenskými změnami, ke kterým došlo koncem 18. a začátkem 19. století. Po zrušení nevolnictví se velká část obyvatelstva začala stěhovat z vesnic do měst. Byli to většinou chudší lidé, kteří doufali, že ve městě najdou lepší možnost obživy. Uplatnění nacházeli především v nově zakládaných manufakturách, později v továrnách. Pracovní doba byla dlouhá a většinou pracovali oba rodiče. Součástí významných společenských změn bylo zavedení povinné školní docházky v roce 1774. Péče o děti po vyučování, kdy rodiče byli v práci, se objevila jako výchovný i sociální problém. Zpočátku tato péče vycházela z dobročinnosti různých spolků a charitativní činnosti. Dobročinné spolky se zaměřovaly na zajištění oděvu, obuvi a jídla pro chudé děti, poskytovaly útočiště při nepříznivém počasí, příležitostně organizovaly i zábavné a vzdělávací akce nebo prázdninové pobyty. Svůj podíl na výchově dětí v době mimo vyučování měly také tělovýchovné organizace Sokol, Orel, skautské organizace – Junák. Všechny tyto snahy jednotlivců i spolků však postrádaly systematičnost, do své péče zahrnovaly pouze část dětské populace. Již od konce 19. století se

objevují oficiální snahy o zakládání institucí ve správě obcí, které by pečovaly zejména o chudé děti školou povinné. První útulek byl zřízen pražskou obcí v roce 1885 v Praze na Vyšehradě. Byl určen pro děti školou povinné, o které se rodiče nemohli pro nemoc nebo pracovní zaneprázdnění starat. Postupně zřizovaly podobné útulky i další obce (Holešovice, Karlín, Hradčany, Liberec apod.). Útulky měly funkci především sociální, kdy vykonávaly dohled na děti a zajištění jejich bezpečnosti. Kromě této základní funkce však měly i výrazný podíl na výchově dětí. Jejich činnost zahrnovala nejen plnění školních povinností, ale i činnosti rekreačního charakteru (hry, cvičení, sezonní zábavy, výlety) a činnosti hudební, výtvarné, tělovýchovné, literární, přírodovědné, vlastivědné, pracovní. Zvláštní důraz byl kladen na pracovní výchovu, utváření pracovních dovedností včetně sebeobsluhy i poznávání různých povolání. Tato struktura činností zhruba odpovídá současným představám o činnosti školních družin. Důležitá jsou i doporučení pro používání mírných výchovných metod, omezení zákazů a příkazů, snaha o vytvoření ovzduší plného pohody. Za velmi pokrokový lze považovat požadavek pedagogické kvalifikace vychovatelky, kterou byla zpravidla zkušená industriální učitelka (učitelka ručních prací). Od roku 1931 se místo názvu útulky začalo používat označení družiny (družiny pro školní mládež, později družiny mládeže). Změna názvu souvisela i se snahami klást zvýšený důraz na výchovnou stránku oproti sociálně-charitativní. Doporučovala se docházka do družiny i pro ty děti, které nepocházely z chudých poměrů. Předpokládalo se, že díky práci kvalifikovaného pedagoga budou děti lépe využívat čas po vyučování. Důraz byl kladen na souvislost volného času se školní výukou, kterou měly činnosti družin vhodně doplňovat. Družiny však nebyly součástí škol, jednalo se o mimoškolní instituce, jejichž zřizování bylo závislé na rozhodnutí představitelů měst, mnohdy i na dobročinnosti majetných jednotlivců.

K výraznému nárůstu počtu družin mládeže došlo po roce 1945, a to v souvislosti se společenskými změnami, zaměstnaností žen, zdůrazňováním až přeceňováním významu kolektivní výchovy. V roce 1948 se na základě školského zákona družiny mládeže staly součástí škol. Postupně dochází ke sbližování škol a družin. Podpora školní výuky byla kladena na první místo při vymezení úkolů těchto zařízení. Příprava na vyučování tvořila nejvýznamnější součást obsahu výchovy. Již v padesátých letech 20. století je však vydáno několik dokumentů, ve kterých je stále více zdůrazňována výchovná funkce družin, volnočasový charakter činností, rozvoj zájmů dětí a péče o jejich zdraví. Družina tak neměla být pokračováním vyučování. K důležité změně došlo v roce 1960, kdy byl vydán školský zákon. Tento zákon ustanovil školní družiny pro výchovu mimo vyučování dětí mladšího

školního věku (1. – 5. ročníku). O děti v 6. – 9. ročníku v době mimo vyučování pečovaly školní kluby. Zákon stanovil, že školní družiny i školní kluby jsou součástí škol. Postavení školních družin a školních klubů se nezměnilo ani pozdějšími právními normami.

(HÁJEK, PÁVKOVÁ a kol., 2007)

1.4.2 Současná podoba školních družin

V dnešní době jsou tak školní družiny jako školská zařízení výchovy mimo vyučování nejpočetnějšími zařízeními mezi ostatními zařízeními určenými pro volný čas dětí. Školní družina tvoří pro děti přechod mezi výukou ve třídách a pobytem doma. Družina není pokračováním školního vyučování, pedagogická práce v ní má svá specifika a je výrazně odlišná od běžné vzdělávací praxe. Školní družina neplní jen funkci sociální, ale pro děti zejména zabezpečuje odpočinek, rekreaci i zájmové činnosti. Zájmové vzdělávání ve školní družině má obohacovat denní program dítěte, zajistit odborné pedagogické vedení při činnostech ve volném čase a na základě místních podmínek maximálně podporovat individuální rozvoj dítěte. Ve školní družině se může dítě pod přímým či nepřímým pedagogickým vedením přirozeným dětským způsobem projevovat, zaměstnávat se i bavit. Družina poskytuje bezpečné prostředí, a to nejen z hlediska fyzického, ale i emocionálního a sociálního.

Cílem výchovy dítěte ve školní družině je:

- rozvoj dítěte, jeho učení a poznání,
- osvojování základů hodnot, na nichž je založena naše společnost,
- získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí,
- vychovávat k smysluplnému využívání volného času a vybavovat žáky dostatkem námětů pro naplňování volného času.

Jedním z důvodů, proč rodiče přihlašují své děti do školních družin, je snaha čelit sociálně patologickým jevům ohrožujícím děti a vybavit je vědomostmi, dovednostmi a postoji pomáhajícími odolávat nástrahám, které současná společnost připravuje. Výchovné působení musí reagovat na nebezpečí, jakými jsou drogová závislost, gamblerství, nesnášenlivost a agresivita apod. Nezbytnou součástí výchovy ve školní družině je i prevence sociálně

patologických jevů. Preventivní výchovné programy uplatňované nejen ve školách, ale i školních družinách musí být dle Hájka a Pávkové zaměřeny na tyto základní oblasti:

- a) **výchova ke zdravému životnímu stylu**, výchova k odpovědnosti za svou osobu, za své zdraví (výchova ke správným stravovacím návykům, zdravá skladba potravin, dodržování pitného režimu, dodržování osobní hygieny, posilování tělesné zdatnosti, otužování, posilování citových vazeb, pěstování pracovních návyků a dovedností),
- b) **posilování komunikačních dovedností** – kultivace slovního i mimoslovního projevu, rozvíjení slovní zásoby a schopnosti ji přiměřeně používat, schopnosti naslouchat, komunikace a uplatnění osobnosti ve skupině,
- c) **zvyšování sociálních kompetencí** – rozvíjení sociální orientace (pěstování potřebných a žádoucích vědomostí, dovedností a postojů v sociálních vztazích, vedoucích k odpovědnosti za své chování, k vlastní odpovědné životní cestě v síti společenských vztahů, vytváření schopnosti svobodně a odpovědně řešit konkrétní životní situace na základě seberegulace),
- d) **výchova k odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování** (ovládání negativních citových reakcí, zvládání stresu, překonání náročných životních situací, nepodléhání jim, neboť i hrou se můžeme cvičit v překonávání krajních situací, vyrovnávání se s nedostatky a neúspěchy,
- e) **schopnost najít své místo ve skupině a ve společnosti** (kladné hodnocení zvyšuje sebevědomí, posilované pozitivní myšlení je příznivé pro začlenění do skupiny, hledání a vytváření vlastní bezpečné sociální skupiny),
- f) **formování životních postojů** (vytváření základů právního vědomí, úcta k ověřeným hodnotám, porozumění, tolerance a schopnost i ochota pomoci, vytvoření vlastního sebevědomí a posilování schopnosti nepodléhat cizím negativním vlivům).

(HÁJEK, PÁVKOVÁ a kol., 2007)

Školní družiny zaujímají mezi zařízeními určenými pro volný čas dětí nepostradatelné místo. Velmi důležitou roli hraje i otázka finanční – úplaty za docházku dětí do školních družin jsou minimální, v podstatě se jedná o symbolické finanční příspěvky a tato výchovná zařízení jsou tak dostupná prakticky pro všechny děti. Každé dítě mladšího školního věku má tak možnost školní družinu navštěvovat. V podstatě záleží jen na ochotě a zájmu dětí tato

zařízení navštěvovat. K tomu však musí nezbytně přistoupit i výchovný vliv a působení rodičů, jimž by nemělo být lhostejné, jak děti tráví svůj volný čas a již od samého počátku nástupu do základní školy by měly své potomky vést k aktivní účasti na trávení volného času, což lze zajistit právě docházkou do školní družiny. Nesmíme však opomenout, že děti zvláště mladšího školního věku je nutné jakoukoli činností zaujmout, „neotrávit“ je, a to bez zajímavé obsahové náplně činnosti a dostatečné motivace školních družin by šlo jen velmi stěží. Takže velmi důležitou roli hraje i kvalita vychovatelů ve školních družinách.

1.4.3 Další školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží

Školní družiny však nejsou jedinými školskými zařízeními určenými pro zájmové vzdělávání dětí. Podle školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání zahrnuta:

- střediska volného času – to jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností,
- školní družiny,
- školní kluby.

Mezi ubytovací a výchovná zařízení dle vyhlášky č. 108/2005 Sb. o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních ve znění pozdějších předpisů patří:

- domovy mládeže,
- internáty,
- školy v přírodě.

Výše uvedená ubytovací a výchovná zařízení zajišťují žákům a studentům vzdělávání, sportovní a další zájmové činnosti v době mimo vyučování, celodenní výchovu, stravování a ubytování.

Střediska volného času

Střediska volného času jsou dle mého názoru vedle školních družin dalšími nejčastěji vyskytujícími se školskými zařízeními určenými pro volný čas dětí. **Domy dětí a mládeže** jsou zařízení s širokou zájmovou působností. Pokud se zabývají pouze jednou zájmovou oblastí, mají název stanice zájmových činností. Jejich služby mohou jako účastníci využívat nejen děti, žáci a studenti, ale i pedagogové, rodiče s dětmi a další zájemci.

Činnost středisek volného času lze rozdělit do následujících základních forem:

- a) **zájmová činnost příležitostná** – zahrnuje nabídku organizovaných příležitostných nebo cyklických akcí výchovně-vzdělávacího či rekreačního charakteru. Do této aktivity patří místní soutěže a turnaje, přehlídky, výlety, exkurze, divadelní představení, přednášky,
- b) **pravidelná zájmová činnost** – je určena účastníkům přihlášených k pravidelné docházce. Je organizována v zájmových útvarech – kroužky, soubory, kluby, oddíly, kurzy,
- c) **táborová činnost** – je to organizovaná činnost s dětmi, mládeží, příp. i s rodiči a dětmi, zpravidla provozovaná v době dlouhodobého volna, o prázdninách. Tábor může mít rekreační zaměření nebo formu odborného soustředění, které završuje celoroční práci zájmového útvaru.

Domy dětí a mládeže však nenajdeme ve vesnicích, ale ve městech, kam však mají děti z okolních vesnic možnost dojíždět.

(HÁJEK, HOFBAUER, PÁVKOVÁ, 2008)

Školní kluby

Školní kluby jsou určeny žákům druhého stupně základních škol a žákům těch ročníků víceletých gymnázií, které odpovídají nejvýše devátému ročníku základní školy. Školní kluby a školní družiny mohou tvořit jeden organizační celek a mohou organizovat společné činnosti. Základem činnosti školních klubů jsou zájmové aktivity organizované formou různých kroužků, příležitostných akcí a aktivit.

Domovy mládeže

Domov mládeže je školské zařízení, které zabezpečuje žákům středních škol a studentům vyšších odborných škol ubytování, stravování a kvalifikované výchovné působení, vede je k plnohodnotnému využívání volného času. Domovy mládeže mohou být určeny pro jednu střední školu, učiliště nebo jsou samostatné a slouží žákům více škol. Vychovatelé pracují s žáky rozdělenými do výchovných skupin. Počet žáků a studentů ve skupině je 20-30.

V domově mládeže žáci vykonávají přípravu na vyučování. Ta je v denním režimu zpravidla označena jako doba studijního klidu a nemá být rušena jinými činnostmi. Míra přípravy na vyučování se stanovuje podle místních podmínek, studijní náročnosti a vyspělosti žáků. Zpravidla pro první ročníky je určena pevná studijní doba. Je důležité, aby zejména žáci prvních ročníků získali žádoucí studijní návyky a naučili se učit.

Internáty

Internáty jsou určeny pro děti a žáky se zdravotním postižením a navazují na činnost škol pro ně zřízených.

Školy v přírodě

Škola v přírodě zajišťuje zotavovací pobyt ve zdravotně příznivém prostředí dětem mateřských škol a žákům plnicím povinnou školní docházku, popřípadě pobyt vybraných skupin dětí mateřských škol a žáků plnicích povinnou školní docházku bez přerušování vzdělávání.

Výchovná zařízení pro ústavní výchovu

Mezi výchovná zařízení pro ústavní výchovu patří:

- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav.

Dětský domov je výchovné zařízení pro ústavní výchovu dětí. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči dětem, které nemohou být ze závažných důvodů vychovávány ve vlastní rodině, nemohou být osvobozeny nebo umístěny v jiné formě rodinné péče. Pečuje o děti zpravidla od 3 do 18 let, popř. do ukončení přípravy na povolání.

Do dětských domovů se umísťují děti, u nichž soud nařídil ústavní výchovu nebo které je třeba okamžitě umístit do náhradní výchovy nahrazující výchovu rodičů na dobu, než rozhodne soud.

Základní organizační jednotkou je zde rodinná skupina, jejíž způsob života a prostředí jsou přizpůsobeny životu v rodině. Sourozenci se zásadně zařazují do skupiny.

Předškolní děti docházejí z dětského domova do mateřské školy, žáci do příslušného stupně školy základního či středního vzdělávání, příp. studenti do vyššího odborného či vysokoškolského vzdělávání.

Nestátní neziskové organizace

Dalšími výraznými subjekty pracujícími s dětmi a mládeží jsou **organizace dětí a mládeže a občanské sdružení**, které se věnují dětem a mládeži.

Řada organizací působí na území celé republiky (Skaut, Pionýr, Duha, Česká tábornická unie, Sokol a další tělovýchovné organizace, zájmová sdružení hasičů, rybářů apod.). Velké množství sdružení má pouze místní působnost, např. různá sdružení přátel při školách a školských zařízeních.

Řada sdružení je ustavena podle zákona o sdružování občanů. Zakládat sdružení mohou občané, ale i právnické osoby, čímž se stávají právnickými osobami se všemi náležitostmi z toho plynoucími. Sdružení vzniká registrací u ministerstva vnitra.

Jiným typem subjektů jsou obecně prospěšné společnosti a školské právnické osoby.

Nestátní neziskové organizace představují důležitý prvek ve vytváření nabídky pro aktivní využití volného času dětí a mládeže. Svou činností významnou měrou doplňují a obohacují výchovně-vzdělávací činnost škol, školských zařízení a rodin. Umožňují dětem a mládeži rozvíjet přirozeným způsobem jejich schopnosti, dovednosti a talent a připravují je na budoucí život.

Na podporu nestátních neziskových organizací vypisuje ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dotované programy.

Nezastupitelnou roli ve vytváření společensky žádoucí nabídky aktivit volného času mají **obce** se samostatnou působností, kterým zákon o sociálně-právní ochraně dětí ukládá vytvářet předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí a dalšími ustanoveními sleduje péči obce o ohrožené děti. Mají zejména sledovat využívání jejich volného času, nabízet jim programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem, spolupracovat se školami a dalšími subjekty.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Tato zařízení mají především sociální poslání a jsou určena neorganizovaným dětem a mládeži (klientům), kteří se nacházejí v obtížné životní situaci (narušené rodinné či vrstevnické vztahy, nízká sociální a životní úroveň, problémy ve škole či v zaměstnání, zdravotní handicap), jsou ohroženi sociálně patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovatelný většinovou společností (ideologické skupiny, gangy). Jako své základní poslání si vytkla doprovázet tyto jedince v obtížných životních situacích a přispívat ke zlepšení kvality jejich života.

Každé nízkoprahové zařízení pro děti a mládež si vytváří program a rozsah činnosti podle svých podmínek. Služba zařízení je poskytována na základě „nízkoprahovosti“ – tj. maximální přístupnosti a odstranění sociálních, psychických či jiných bariér. Účast na činnosti je bezplatná, klient se nemusí registrovat ani jinak přihlašovat a může zůstat v anonymitě, může kdykoli přijít nebo odejít podle svého uvážení.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež nabízí tyto čtyři základní formy služeb:

- a) **volný vstup a pobyt v zařízení** podle osobních potřeb klienta – umožňuje mu využití výhod prostor zařízení oproti ulici (sociální zařízení, teplo apod.), může přijít a trávit zde volný čas, vykonávat osobní činnosti (domácí úkoly, přípravu do školy, četbu knih, časopisů apod.), ale také zde může pobývat, aniž by využíval aktivity, které zařízení nabízí,
- b) **volnočasové aktivity** – pro tento účel zajišťuje základní vybavení, asistuje klientům při jejich svépomocných volnočasových aktivitách – mají zde k dispozici základní

technické vybavení pro trávení volného času (společenské hry, výtvarné potřeby, knihovnu apod.), poskytuje podmínky pro realizaci vlastních aktivit klientů, hlavně prostor, čas a technické zázemí, odbornou pomoc, především však aktivizují klienty a podněcují je ke svépomocným činnostem,

- c) **sociální služby** – zařízení zajišťuje nabídku sociálních služeb, která je založena na kontaktní práci s klienty, situační intervenci (pracovník vykonávající službu je schopen kdykoli v provozní době zařízení reagovat na vzniklé problémy klientů a poskytnout jim okamžitou situační intervenci a pomoc při řešení běžných problémů), základním poradenstvím,
- d) **aktivity a činnosti zaměřené na prevenci** – zařízení nabízí programy z oblasti prevence se zaměřením na snížení rizik sociálně patologických jevů

Živnostenské podnikání k dětem a mládeži

Dalšími početnými subjekty jsou různí organizátoři a provozovatelé nabídky dětských volnočasových aktivit na komerčním základě. Zřizují se jako živnosti. Mohou se zaměřovat na získávání dovedností (hudební či výtvarné kurzy apod.) nebo na sociální služby pro zaměstnané rodiče (hlídání dětí spojené s některými zájmovými aktivitami – malováním, zpěv, hry na hudební nástroje apod.).

Specifickou oblastí jsou různí provozovatelé táborů a dalších činností, neboť volnočasové aktivity a práce s dětmi podle zákona č. 695/2004 Sb. o živnostenském podnikání nejsou vázány živností a není pro ně vyžadována odborná způsobilost.

Mezi subjekty naplňující volný čas dětí a mládeže musíme zařadit i různé herny, internetové kavárny a diskotéky, jež na základě komerce nabízejí různé aktivity ve volném čase, aniž se snaží o výraznější výchovné působení.

(HÁJEK, HOFBAUER, PÁVKOVÁ 2008)

1.5 Vliv rodiny a školy na výběr volnočasových aktivit

1.5.1 Vliv rodiny

Je neoddiskutovatelnou skutečností, že základním činitelem i prostředím výchovy je rodina. Působení rodiny ve volném čase dětí zaujímá v časovém i funkčním ohledu přední, primární a východiskové postavení. V ní se děti poprvé setkávají s možnostmi rozvíjet svoji osobnost prostřednictvím volnočasových aktivit. Zájem rodičů pomáhá vytvářet příznivé podmínky pro tuto stránku rodinného života a upevňuje i jejich vztah a odpovědnost vůči dětem. Rodina v tomto směru působí (nebo může působit) různými způsoby, otevřenými jak podnětům vnější skutečnosti, tak také podnětům samotných účastníků těchto aktivit. B. Hofbauer uvádí, že rodina v této oblasti působí těmito hlavními způsoby:

- a) společnými aktivitami rodičů a dětí** uskutečňujících se přímo v rodině, která se stává místem jejich realizace. Tyto aktivity vycházejí z objektivních možností rodiny a věkových zvláštností dětí (hrami a zábavami – rodinnými výlety, exkurzemi nebo návštěvami kulturních podniků – výběrem a motivací ke sledování vhodných mediálních, zejména televizních programů – společnými dovolenými),
- b) přímými podněty a iniciativou zaměřenou přímo na děti**, které vycházejí z poznávání sklonů, zájmů a potřeb dětí, citlivě na ně reagují a pomáhají je dětem dále samostatně rozvíjet nejen v působení rodiny, nýbrž i mimo ni (například účastí dítěte ve vhodné volnočasové aktivitě zařízení nebo sdružení),
- c) vytvářením otevřené a tvořivé atmosféry i objektivních podmínek** pro rozvoj volnočasových aktivit (nákupem knih, návštěvami kulturních podniků, vybavením sportovními a dalšími pomůckami), pozitivní úlohu v tomto směru sehrává i celkový životní styl rodiny i názorný příklad rodičů, případně starších sourozenců, pokud se sami věnují přitažlivým a prospěšným aktivitám,
- d) spolupráce s dalšími výchovnými činiteli.**

(HOFBAUER 2004)

Zájem rodičů má pro rozvoj volnočasových aktivit jejich dětí značný význam. Každá rodina však těmto volnočasovým aktivitám přisuzuje různý význam. Uvedený zájem rodičů chybí v rodinách, kde rodiče sami volný čas pro velikou pracovní angažovanost postrádají a této své odpovědnosti vůči svým dětem se zbavují pouhým zajišťováním hmotných potřeb svých dětí. Podobně schází tam, kde rodiče časové možnosti k tomu sice mají, avšak

volnočasové aktivity svých dětí podceňují. Pozitivně naopak působí, pokud volnočasové potřeby a zájmy svých dětí soustavně a citlivě poznávají a průběžně sledují, respektují a jejich rozvoji trvale pomáhají nebo pokud jsou v tomto ohledu sami názorným příkladem bohatého volnočasového života (např. sportováním, různými způsoby pobytu v přírodě, domácím muzicírováním, kutilstvím nebo zahrádkařením, účastí na ekologické nebo jiné společensky prospěšné aktivitě).

Nelze přehlédnout, že rozvoj volnočasových aktivit dětí je do velké míry určován i sociálním statutem rodiny a vnitřní stabilitou rodiny. Některé rodiny působí pozitivně až perfekcionisticky, pokud jeden nebo oba rodiče zdůrazňují žádoucí způsoby chování, vyžadují úspěch v jednání svých dětí a trvale, zejména pak v případě problémů dětem pomáhají a s nimi spolupracují. V rodinách egocentrických rodiče preferují vlastní kariéru a společenskou prestiž, přitom zpravidla nemají finanční problémy, v rodinné spolupráci jsou však váhaví. Jiný přístup rodičů je tehdy, když rodiče musí řešit problémy hmotného zajištění rodiny nebo své výchovné funkce a případně spoléhají na pomoc širší rodiny. Rodiny asociální mají nedostatečně propracovaný a uplatňovaný hodnotový systém a normy, svoje sociální potřeby uplatňují bez ohledu na právní normy, které většinou porušují (zanedbávání dětí – alkoholismus apod.). Současnou situaci často narušují takové negativní jevy, jakými je nezaměstnanost rodičů, jejich nejisté společenské postavení a rodinné perspektivy, vysoká rozvodovost, etnické vylučování nebo násilí uplatňované proti vlastním dětem, které oslabují možnosti racionálního uspořádání a úspěšné realizace volného času dětí z takových rodin.

Volnočasové aktivity dětí v dnešní rodině nejsou tedy pouhým vyplňováním jejich volného času. Děti mají přivádět k tomu, aby se volnočasových aktivit účastnili na základě vlastní volby, aby si v tomto ohledu vytvářeli dlouhodobou až případně celoživotní perspektivu, jejíž součástí je i jejich budoucí role rodičů. Ve všech těchto směrech se tak již dnešní děti a mladí lidé učí otevírat se světu a poznávat jeho různé stránky, přijímat a využívat aktivity odtud vycházející a uskutečňovat činnosti směřující k proměně přírody a společnosti, hledat nové způsoby jejich poznávání, osvojování i vlastní účasti na nich.

1.5.2 Vliv školy

Dalším důležitým činitelem pro výchovu dětí je škola. V prvních letech školní docházky má škola na dítě největší vliv. Vstup do školy znamená skutečně velkou změnu proti předcházejícímu věku hry. Škola však nehraje důležitou roli jen při získání vlastního vzdělávání dětí, ale má důležitou roli i při ovlivňování volného času dětí. Každému dítěti má být dána příležitost k naplňování volného času. Toto právo je zakotveno v Úmluvě o právech dítěte. Účelem zařízení výchovy není jen naplnění volného času dětí, ale také výchova k volnému času. Děti jsou seznamovány s různou smysluplnou náplní volného času (různými zájmovými aktivitami), která jim má přinášet uspokojení, kompenzaci a seberealizaci. Na základě poznání různých přiměřených aktivit se vytvářejí základy pozdějších návyků na využívání volného času.

2 Praktická část

Cílem praktické části mé práce je zmapovat a porovnat možnosti volnočasových aktivit ve vybraných obcích v regionu Orlických hor, a to v návaznosti na posouzení prevence závislostí.

Při zpracování jsem vycházela z následujících předpokladů:

- města obecně nabízejí daleko širší možnosti volnočasových aktivit než vesnice,
- určitým problémem v dostupnosti volnočasových aktivit je dopravní spojení.

Vlastní volnočasové aktivity jsem zjišťovala metodou následujícího šetření:

- osobní konzultace na obecních a městských úřadech - rozhovory,
- osobní konzultace v jednotlivých institucích zabývajících se výchovou ve volném čase,
- sbíráním informací z webových stránek jednotlivých institucí.

V Závěru své praktické části provedu porovnání volnočasových aktivit ve městě s volnočasovými aktivitami vesnic, a to v návaznosti i na zjištění, zda se naplnily předpoklady, z nichž jsem při zjištění volnočasových aktivit vycházela.

2.1 Volnočasové aktivity dětí a mládeže ve městě a na vesnici

Praktickou část své práce jsem zaměřila na porovnání volnočasových aktivit organizovaných školskými zařízeními pro zájmové vzdělávání, popř. neškolskými subjekty v několika obcích ležících v podhůří Orlických hor. Za výchozí bod jsem zvolila vesnici Kunvald, tedy obec, která je mou rodnou obcí a rovněž i obcí, v níž jsem absolvovala celou základní devítiletou školu. Dále jsem zkoumala možnosti volnočasových aktivit v okolních obcích vesnice Kunvald, tj. v obcích:

- Žamberk
- Rokytnice v Orlických horách
- Klášterec nad Orlicí

- Bartošovice v Orlických horách

Obce Žamberk a Rokytnice v Orlických horách jsou městy, zbývající obce jsou vesnicemi, přičemž Kunvald, Žamberk a Klášterec nad Orlicí leží v okrese Ústí nad Orlicí a zbývající obce leží v okrese Rychnov nad Kněžnou.

2.1.1 Volnočasové aktivity v obci Kunvald

Obec Kunvald je vesnicí, která čítá zhruba jeden tisíc obyvatel. V obci je zřízena jedna základní devítiletá škola – Masarykova základní škola Kunvald, v níž jsem základní vzdělávání získala i já. Tato škola je v podstatě jediným školským zařízením v obci, které provozuje pro děti volnočasové aktivity. V obci tak nepůsobí žádné další školské zařízení, jež by dětem nabízelo volnočasové aktivity.

Masarykova základní škola Kunvald nabízí následující volnočasové aktivity:

- **školní družina** – v souladu se školským zákonem je určena dětem mladšího školního věku (1. – 5. ročníku),
- vychovatelka výše uvedené školní družiny dále organizuje pro děti kroužek vyšívání,
- pěvecký kroužek,
- šachy,
- katechismus,
- angličtina pro děti z 1. a 2. třídy,
- zahrádkář,
- paličkování a kroužek Šikula – tyto poslední dvě aktivity však nejsou pořádány základní školou, ale Domem dětí a mládeže ANIMO Žamberk. Pracovnice tohoto domova však dojíždí do základní školy v Kunvaldě a kroužky jsou tak pořádány přímo v budově školy.

V obci Kunvald dále Sbor dobrovolných hasičů organizuje pro děti **hasičský kroužek**.

2.1.2 Volnočasové aktivity v obci Žamberk

Žamberk je městem čítajícím asi šest tisíc obyvatel. Ve městě působí pověřený městský úřad a toto město je tak zároveň spádovým městem pro okolní obce. Ve městě jsou zřízeny dvě základní devítileté školy, osmileté gymnázium, dvě střední odborná učiliště.

Uvedené základní devítileté školy mají poměrně bohatý výběr volnočasových aktivit, které jsou srovnatelné s volnočasovými aktivitami organizovanými základními devítiletými školami v okolních vesnicích. **Základní škola 28. října** nabízí celkem 12 kroužků:

- výtvarný kroužek
- keramický kroužek
- florbal
- halová kopaná
- odbíjená
- basketbal
- pěvecký kroužek
- kroužek ručních prací
- recitační kroužek
- angličtina pro 1. stupeň
- angličtina pro 2. stupeň
- přírodovědecký kroužek

a **Základní škola Nádražní (Horní)** nabízí celkem 13 kroužků:

- moderní tance
- lidové tance
- florbal
- házená
- počítačový kroužek
- modelářský kroužek
- basketbal
- kroužek vyšívání
- výtvarný
- literární
- kroužek pohybových her
- kroužek Malý historik
- matematický kroužek

Gymnázium Žamberk zabezpečuje všeobecné středoškolské vzdělávání pro studenty ze Žamberka, ale i široké spádové oblasti Letohradu, Jablonného nad Orlicí i Rokytnice v Orlických. Škola každoročně otevírá jednu třídu čtyřletého studia a jednu třídu osmiletého studia. Součástí školy je i sportovní hala, posilovna, odborné učebny i neomezené připojení k internetu. Studenti mají široký výběr sportovního vyžití jak formou nepovinných sportovních her, tak ve sportovních klubech basketbalu a odbíjené. Pro studenty škola pořádá pravidelné zájezdy do divadel a aktivní zpěváci mají možnost zapojit se do pěveckých sborů Corale a Korálky, které velmi úspěšně reprezentují školu na koncertech doma i v zahraničí. Škola nabízí širokou výuku cizích jazyků – výuku anglického, francouzského, ruského a španělského. Jako volitelné jazyky je možné studovat ruský jazyk a latinu.

Střední škola obchodu, řemesel a služeb Žamberk – škola nabízí studium v oborech truhlář, zedník, instalatér, číšník/servírka, kuchař/kuchařka, prodavač/prodavačka, obchodník/obchodnice, podnikání, gastronomie a rekvalifikace.

Součástí školy je domov mládeže, v němž je poskytováno ubytování I. kategorie ve dvou a tří lůžkových pokojích se standardním vybavením. Ve volném čase se mohou žáci věnovat zájmovým činnostem, kdy mohou využívat nejen společenské prostory domova mládeže, posilovnu, ale i novou tělocvičnu. Dále jsou žákům k dispozici počítače s připojením na internet, elektrické psací stroje, kulečnický, stolní tenis, elektrické šipky, fotbálek, rotopedy a různé společenské hry. Své zájmy mohou žáci rozvíjet v kroužcích výtvarných činností a šití. Pro ubytované žáky škola pořádá sportovní turnaje, soutěže, besedy, výlety do krytého bazénu, návštěvy různých pamětihodností v kraji. Žáci chodí vypomáhat do místního útulku pro psy. Žáci se každoročně účastní přehlídky zájmové umělecké činnosti „Mládí“, kde se žáci prezentují v různých oborech.

Odborné učiliště a Praktická škola, Žamberk, Tyršova 214 – škola nabízí tříleté učební obory (strojírenské práce – zámečnické práce pro chlapce, potravinářská výroba – řeznické a uzenářské práce pro chlapce i dívky, zednické práce pro chlapce, stravovací a ubytovací služby pro dívky a chlapce, pečovatelské služby pro dívky i chlapce) a dvouleté učební obory (práce ve stravování – provoz společného stravování pro dívky i chlapce, provozní služby – provoz služeb a domácnosti pro dívky i chlapce).

Pokud jde o mimoškolní aktivitu, pak žáci této školy mají možnost navštěvovat následující zájmové činnosti:

- sportovní kroužky – volejbal, florbal, nohejbal, fotbal,
- počítače,
- výtvarné činnosti.

Škola se každoročně ve volném čase účastní jarního úklidu rozlehlého místního parku. Součástí této akce je i určování dřevin rostoucích v zámeckém parku, jejich plodů a listů, způsob zpracování dřeva jeho další využití. Každoročně škola pořádá i akci „Vítání jara – Morana“ – žáci si připraví program básniček, lidových písniček a tanečků, vyparádí „Smrtku“, kterou s velkým nadšením vhazují do Divoké Orlické, aby zahnali zimu. Akce se účastní i veřejnost.

Svou práci dále zaměřím na činnost Domu dětí a mládeže ANIMO Žamberk. Školské zařízení tohoto typu najdeme pouze ve městě Žamberk, nikoliv v okolních vesnicích. Uvedený dům dětí a mládeže nenavštěvují jen žamberské děti, ale i děti z okolních vesnic.

Dům dětí a mládeže ANIMO Žamberk (dále jen DDM ANIMO) je školské zařízení, jehož posláním je celoroční poskytování smysluplného naplnění volného času, a to zájmovým vzděláváním dětí, mládeže, ale i dospělých. Nabízí takové činnosti, které přináší nejen zábavu, ale i rozvoj osobnosti. Zřizovatelem DDM ANIMO do konce roku 2010 byl Pardubický kraj. Od 1.1. 2011 je zřizovatelem Město Žamberk.

DDM Animo Žamberk nabízí nepřehledné množství činností pro děti, mládež i dospělé:

- zájmové útvary – kroužky,
- akce pro širokou veřejnost – např. večer broučků, dopravní soutěž pro mateřské a základní školy, Mikulášská nadílka a jízda, Den dětí,
- akce na klíč (programy připravené podle přání klienta) a zajištění vystoupení různých tanečních formací,
- letní dětské tábory, soustředění, letní pobyty u moře, mezinárodní setkání mládeže,
- výukové programy pro školy – např. keramická díla, deskové hry, památky města Žamberk, dětské dopravní hřiště.
- spontánní činnosti – volně přístupná činnost bez přihlášení, např. volně přístupný PC klub, horolezecká stěna, ping – pong.

V Žamberku dále působí občanské sdružení CEMA, které provozuje **Rodinné centrum Pohoda**. Toto rodinné centrum je otevřeno každý pracovní den od 8.00 do 17.30 hod. Činnost centra je rozdělena na pravidelný program a jednorázové akce. Dopoledního programu využívají především maminky s dětmi kojeneckého až předškolního věku. V odpoledních hodinách je herna také k dispozici, ale již bez organizovaného programu. V průběhu roku centrum pořádá výlety, besedy, výtvarná odpoledne či večery, soutěže, výstavy, burzy, karnevaly apod., které jsou určeny pro děti i dospělé. Centrum dále nabízí dospělým možnost poradenství v sociální problematice, základy práce na PC, dovednost využívat internet.

V Žamberku najdeme i **občanské sdružení ŽIFA**, které je neziskovou, dobrovolnou, samosprávnou organizací, která sdružuje své členy na základě jejich společného zájmu. Základním cílem sdružení je napomáhat setkávání lidí dobré vůle z nejrůznějších zemí celého světa za účelem vzájemného poznávání rozdílných kultur, přispívat tak k mezinárodnímu porozumění, odstraňování národnostních a rasových předsudků, které následně vede k vyšší vzájemné toleranci občana občanem, národa národem. K dosažení tohoto cíle sdružení zejména:

- organizuje a zajišťuje setkávání občanů, spolků a podnikatelských subjektů působících ve městě Žamberk a jeho okolí s občany, spolky a podnikatelskými subjekty z jiných měst v České republice a v zahraničí, zejména s těmi, které jsou partnerskými městy města Žamberk, případně se kterými je již spolupráce navázána,
- pořádá kulturní, vzdělávací, sportovní, charitativní a jiné akce, které mají za cíl přiblížit život a kulturní tradice měst a zemí, se kterými je navázána oficiální či neoficiální partnerská spolupráce,
- svými akcemi podporuje šíření národních a regionálních tradic v zahraničí a naopak,
- pořádá společenské akce pro své členy, hosty a veřejnost,
- zajišťuje jazykové vzdělávání svých členů a jejich rodinných příslušníků,
- dobrovolně spolupracuje s mezinárodními organizacemi podobného charakteru,
- spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy.

Členství ve sdružení je dobrovolné. Členy mohou být také děti bez omezení věku.

V Žamberku působí **Základní umělecká škola Petra Ebena**. Škola nabízí studium čtyř oborů:

- hudebního
- literárně - dramatického
- tanečního
- výtvarného

Tato struktura je vlastní všem plně organizovaným základním uměleckým školám v ČR. Žamberká škola však jako jediná v ČR nabízí místní specialitu - **obor ručně paličkovaná krajka**.

Všechny obory začínají návštěvou přípravných tříd (1 - 2 roky) a jsou realizovány ve dvou stupních:

1. stupeň - pro děti 8 - 15 leté
2. stupeň pro žáky 15 - 19 leté

Hudební obor:

Po většinou roční návštěvě přípravné hudební výchovy se děti rozhodují pro jeden z mnoha hudebních nástrojů.

Škola nabízí hru na akordeon, flétnu příčnou, zobcovou, housle, klarinet, klavír, kytaru, lesní roh, saxofon, trubku a jiné žesťové nástroje.

Dále také nabízí

- sólový a sborový zpěv

Kromě hry na svůj nástroj mají všichni žáci v učebním plánu i hudební nauku, komorní hru a orchestrální hru. Ve škole jsou 4 soubory a 2 orchestry, do kterých se v průběhu studia zapojuje většina žáků.

Studium obou stupňů je zakončeno veřejným absolventským koncertem, na konci každého školního roku konají všichni žáci postupové zkoušky do dalšího ročníku.

Literárně - dramatický obor:

Začíná rovněž přípravnou dramatickou výchovou, od 8 let zaměstnává žáky v 1. stupni a nabízí jim 6 ročníků. Pro nejúspěšnější je 2. stupeň v délce 4 let.

Předměty LDO jsou: dramatická průprava, dramatika a slovesnost (event. s loutkou), přednes a práce v souboru. Ve 2. stupni pak základy dramatické tvorby, pohyb, dějiny dramatické tvorby a sólový dramatický projev.

Oba stupně jsou zakončeny absolventským vystoupením.

Taneční obor:

Přípravná taneční výchova je pro žáky 5-7 leté. 1.stupeň trvá 7 let, 2. pak 4 roky.

Součástí učebního plánu je taneční průprava, současný tanec, lidový tanec i klasická taneční technika. Nechybí ani taneční praxe a práce v souboru, ve 2.stupni přibude i historický tanec. V rámci současného tance nabízíme nově **hip-hop** a **step**.

Oba stupně končí veřejným absolventským vystoupením.

Výtvarný obor:

I klasický výtvarný obor má přípravnou výtvarnou výchovu, 1. stupeň je 6-letý a 2. stupeň trvá 4 roky.

Předměty VO jsou: plošná a prostorová tvorba, objektová a akční tvorba, výtvarná kultura a volitelná náplň.

Oba stupně studia uzavírá závěrečná práce.

Ručně paličkovaná krajka:

Pro žáky od 8 let, 1. stupeň trvá 6 let, 2. pak 4 roky.

Předměty jsou: paličkování, výtvarný projev, studie klasické krajky, ve 2. stupni pak studie oděvní krajky a paličkovaný šperk.

Oba stupně končí zhotovením závěrečné práce a jejím vystavením.

2.1.3 Volnočasové aktivity v obci Rokytnice v Orlických horách

Rokytnice v Orlických horách je městem s počtem obyvatel kolem dvou tisíc obyvatel. Ve městě působí jedna základní devítiletá škola, která před několika lety prošla rozsáhlou rekonstrukcí. Škola je velmi dobře technicky vybavena, děti mají k dispozici i malý plavecký bazén. **Základní škola** nabízí tyto zájmové kroužky:

- kroužek keramiky I. st.,
- kroužek keramiky II. st.,
- výtvarný kroužek,
- recitační kroužek,
- filmový kroužek,
- kroužek AJ pro 1. r.,
- kroužek ČJ,
- kroužek M,
- přírodovědný kroužek,
- lyžování,
- toulky přírodou,
- čtenářský klub,
- sportovní pro I. st.,
- florbal,
- florbal dívky,
- zdravotnický kroužek,
- stolní tenis I. st.,
- stolní tenis II. st.

V obci Rokytnice v Orlických horách dále působí tato sportovní a zájmová sdružení:

- **tenis Club Rokytnice v Orlických horách,**
- **1. fotbalový klub Rokytnice v Orlických horách,**
- **Český rybářský svaz,**
- **mateřské centrum,**
- **myslivost,**
- **Sbor dobrovolných hasičů Rokytnice v Orlických horách,**
- **sportovní klub Wyrhanea.**

2.1.4 Volnočasové aktivity v obci Klášterec nad Orlicí

Obec Klášterec nad Orlicí je vesnicí velikostně srovnatelnou s obcí Kunvald, čítá asi 1100 obyvatel. V obci působí jedna **základní devítiletá škola**, která nabízí pro děti tyto nepovinné předměty a zájmové útvary:

- německý jazyk,
- cvičení z českého jazyk,
- konverzace v anglickém jazyce,
- netradiční sporty,
- základy administrativy,
- informatika,
- kutilská dílna,
- náboženství,
- sborový zpěv,
- hra na flétnu,
- výtvarníček,
- míčové hry.

Děti mají dále možnost v obci navštěvovat tyto mimoškolní aktivity:

- hasičský kroužek,
- fotbalový kroužek,
- florbalový kroužek,
- rybářský kroužek,
- orientální tance.

Mezi základními školami v Kunvaldě a Klášterci nad Orlicí je navázána úzká spolupráce v oblasti sportovní, kdy školy pořádají společné sportovní akce. Společná sportovní utkání jsou pořádána i florbalovými kroužky z těchto obcí.

2.1.5 Volnočasové aktivity v obci Bartošovice v Orlických horách

Obec Bartošovice v Orlických horách je malou obcí ležící při hranici s Polskem. K trvalému pobytu je v obci přihlášeno pouze 214 obyvatel. Obec kdysi provozovala mateřskou školu a první stupeň základní školy. Nyní v obci působí pouze mateřská škola, základní škola byla zrušena a děti tak dojíždí do základních škol v Kunvaldě, v Žamberku a v Rokynici v Orlických horách. Většina dětí si tak vybírá mimoškolní aktivity při základní škole, kterou absolvují.

V obci působí **sdržení Neratov**, které vzniklo jako dobrovolné společenství lidí, kteří se chtějí podílet na obnovení poutního místa smíření v Neratově tím, že přispějí k výstavbě, vybavení a provozování sociálních, charitativních, event. zdravotních zařízení, která budou sloužit potřebným lidem. Sdržení je nezávislé, nepolitické a nestátní.

Sdržení Neratov provozuje v obci Bartošovice v Orlických horách keramickou, tkalcovskou a košíkářskou dílnu. Dílny slouží k zaměstnávání osob se zdravotním znevýhodněním. V dílnách je zaměstnáno celkem 11 lidí se zdravotním znevýhodněním. Výrobky dílen jsou určeny na prodej. Z prodeje je hrazena část provozních nákladů. Uvedené aktivity však může využívat i veřejnost včetně dětí. Jednotlivé dílny nabízejí tyto aktivity:

- a) keramická dílna – modelování, odlévání + čištění lité keramiky, glazování, točení na kruhu,
- b) tkalcovská dílna – praní, česání a spřádání vlny na kolovrátku, tkaní kobereců, prostírání,
- c) košíkářská dílna – pletení nejrůznějších košů a ošatek z vrbového proutí a pedigu.

V zimním období mají děti široké možnosti lyžařského vyžití v obci, kde je jak možnost běžeckého lyžování, tak i lyžování sjezdového – přímo v obci je vybudován lyžařský areál Nella.

Veškeré výše porovnávané obce leží v podhůří či přímo v Orlických horách. Pro milovníky lyžařského sportu je dobře dostupné lyžařské středisko Říčky v Orlických horách, kde jsou k dispozici tři sjezdové dráhy různých obtížností – modrá, červená a černá a dále i snowpark.

2.1.6 Srovnání volnočasových aktivit ve městě a na vesnici

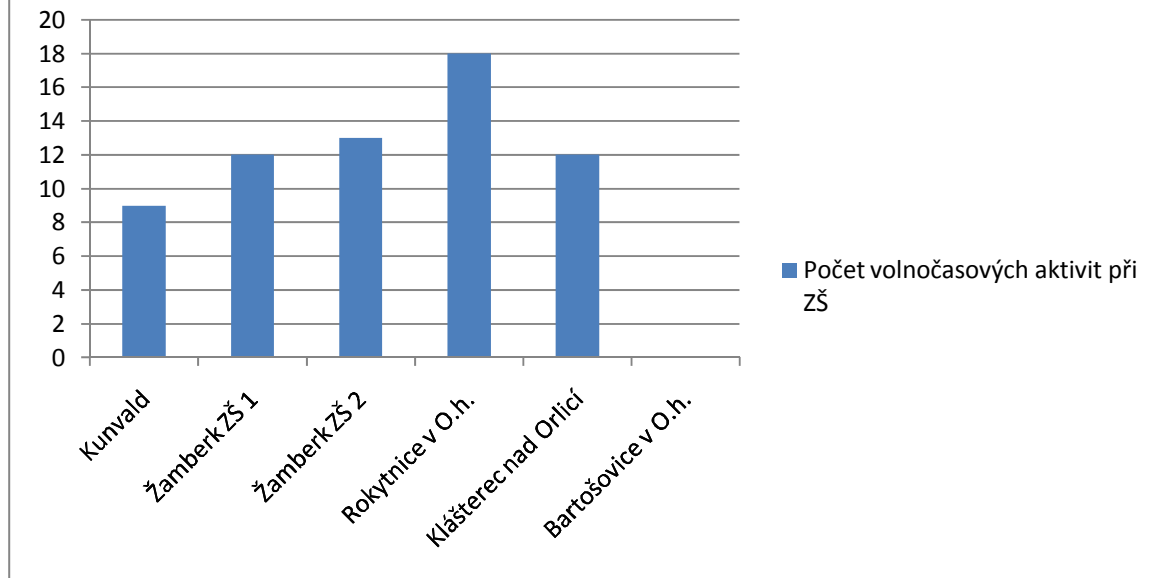
V Praktické části své práce jsem zjišťovala nabídky volnočasových aktivit pro děti a mládež v obcích ležících buď v podhůří Orlických hor nebo přímo v Orlických horách. Až na Žamberk jsou ostatní porovnávané obce poměrně malými obcemi. Rozhodně však nelze učinit závěr, že by nabídka volnočasových aktivit v těchto obcích byla malá. Dětem se v těchto obcích nabízí poměrně široké možnosti aktivního trávení volného času. Největší podíl na nabídce volnočasových aktivit v těchto menších obcích jednoznačně zaujímají základní školy, které v podstatě organizují téměř veškerý volný čas dětí. Ostatních, neškolských zařízení, která by se v obcích starala o aktivní vyplnění volného času dětí, je poskrovnu.

Počet a druh subjektů zabývajících se volnočasovými aktivitami dětí a mládeže v jednotlivých porovnávaných obcích je nejlépe zjistitelný z následujících tabulek a grafů, přičemž první tabulka a graf vyhodnocují počet volnočasových aktivit organizovaných základními školami v porovnávaných obcích, další tabulka a graf vyhodnocují počet a druh jednotlivých subjektů zabývajících se volnočasovými aktivitami v předmětných obcích a ve třetí tabulce jsem zaznamenala počet institucí nabízejících volnočasové aktivity na počet obyvatel.

Počet volnočasových aktivit organizovaných základními školami

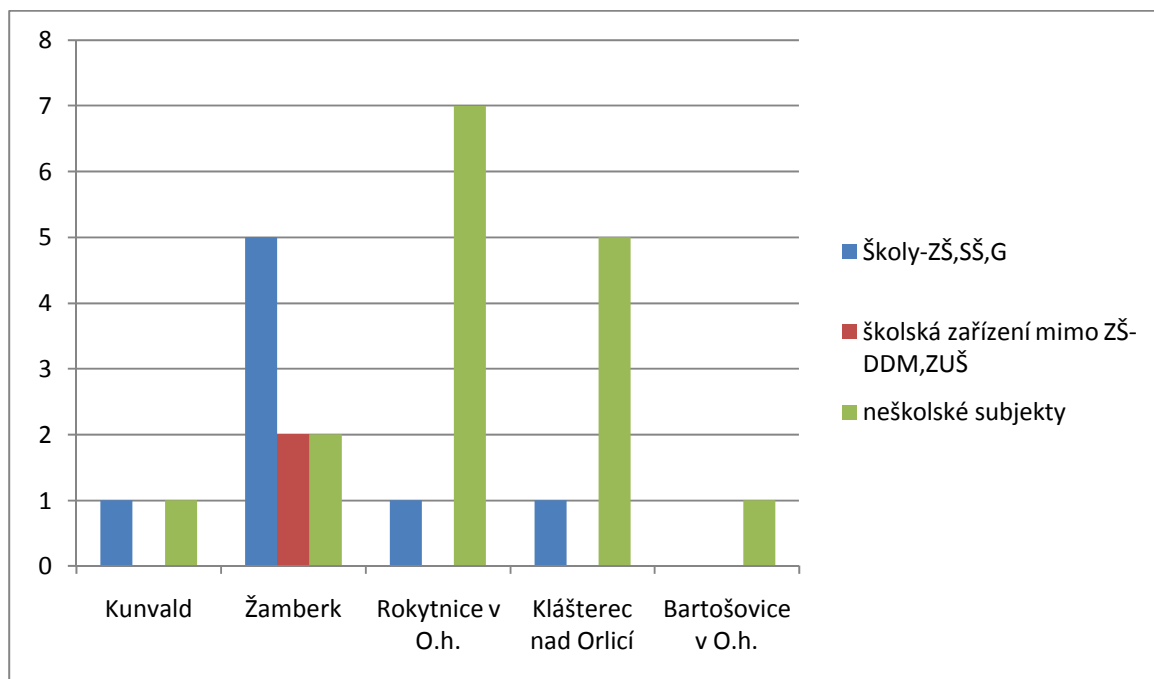
název obce	počet volnočasových aktivit při ZŠ
Kunvald	9
Žamberk ZŠ 1	12
Žamberk ZŠ 2	13
Rokytnice	18
Klášterec	12
Bartošovice	0

Počet volnočasových aktivit při ZŠ

Počet a druh subjektů zabývajících se volnočasovými aktivitami

název obce	školy- ZŠ,SŠ,G	školská zařízení mimo ZŠ – DDM, ZUŠ	neškolské subjekty
Kunvald	1	0	1
Žamberk	5	2	2
Rokytnice v O.h.	1	0	7
Kláštorec nad Orlicí	1	0	5
Bartošovice v O.h.	0	0	1

Počet institucí nabízejících volnočasové aktivity na počet obyvatel

Název obce	Počet obyvatel	Počet institucí nabízející Volnočasové aktivity
Žamberk	6000	9
Rokytnice v Orlických horách	2000	8
Kunvald	1000	2
Klášterec nad Orlicí	1100	6
Bartošovice v Orlických horách	214	1

Z této tabulky vyplývá, že v Žamberku na jednu instituci nabízející volnočasové aktivity připadne 666,6 obyvatel, v Rokytnici v Orlických horách 250 obyvatel, v Kunvaldě 500 obyvatel, v Klášterci nad Orlicí 183,3 obyvatel a v Bartošovicích v Orlických horách 214 obyvatel.

Přesnější by bylo, kdybych pracovala s poměrem konkrétně zapsaných dětí v jednotlivých institucích nabízejících volnočasové aktivity na počet obyvatel, ale je to těžko realizovatelné v rámci bakalářské práce.

Jako velké mínus porovnávaných obcí vidím naprostou absenci jakéhokoli zařízení (krizových center) zaměřeného na pomoc lidem, jež se již stali závislými na drogách, alkoholu či jiné závislosti. Tato zařízení najdeme prakticky až v okresních městech (Ústí nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou). Podle mého názoru by však závislosti neměly být rozhodně podceňovány a rozhodně by se vyplatilo zřídit takové zařízení i v těch menších městech. Veškerá pomoc v této oblasti tak leží na bedrech základních a středních škol, které mají již vypracovány minimální preventivní programy. V každé škole je určen metodik prevence či výchovný poradce, na kterého se děti mohou kdykoliv obracet.

Závislosti na alkoholu, drogách, tabáku či jiné závislosti by rozhodně neměly být podceňovány. Vyskytují se nejen ve městech, ale i na menších vesnicích. Každý rodič by měl dbát na volný čas svého dítěte tak, aby tento čas se naučil trávit aktivně, a tak své dítě ochránil bez možnými negativními riziky současné moderní doby.

V Žamberku, který je největší obcí z porovnávaných lokalit, je seznam subjektů zabývajících se volným časem dětí a mládeže daleko obsáhlejší. Volnočasové aktivity zde nenabízejí pouze základní a střední školy, ale působí zde zejména Základní umělecká škola Petra Ebena, která nabízí kvalitní výuku oborů - hudebního, literárně – dramatického, tanečního a výtvarného, tedy oborů, které v okolních vesnicích chybí, a dále zde působí školské zařízení Dům dětí a mládeže ANIMO, které nabízí široké možnosti i netradičních volnočasových aktivit. Podle mého zjištění jsou posledně dvě jmenovaná zařízení poměrně hodně navštěvována i dětmi z okolních vesnic. Vidím však zde několik stěžejních problémů. Jedním z nich je dopravní dostupnost dětí z vesnic do města Žamberk. Řada veřejných dopravních spojů nenavazuje na začátek volnočasových aktivit, což jsou rodiče nuceni řešit zajištěním vlastní dopravy. Při lepší dopravní dostupnosti by dle mého názoru byla návštěvnou hudební školy mnohem vyšší. Dalším problémem vidím poměrně vysoké školné v umělecké škole v návaznosti na zdejší výdělkové poměry.

Dopravní možnosti jednotlivých obcí:

Žamberk – nemá MHD, to znamená, že i děti z okrajových částí města mají problém s dostupností do některých institucí nabízejících volnočasové aktivity

Rokytnice v Orlických horách – autobusové spoje jedoucí přes Kunvald do Žamberka – celkem 3 za odpoledne, dále se v Rokytnici nachází železniční trať, ale spojující s jinými a mnohem vzdálenějšími městy

Kunvald – 3 autobusové spoje do Žamberka za odpoledne

Klášterec nad Orlicí – 4 autobusové spoje za odpoledne do Žamberka

Bartošovice v Orlických horách – 2 autobusové spoje za den do Kunvaldu – přepravují děti hlavně do školy, dále musejí přesezat na autobusy jedoucí z Kunvaldu do Žamberka – příliš nenavazují

2.1.7 Shrnutí výsledků šetření

Při vlastním šetření volnočasových aktivit jsem dosáhla předem stanoveného cíle, a to zmapování a porovnání možností volnočasových aktivit ve vybraných obcích v regionu Orlických hor ve významu prevence závislosti. **Základní předpoklad**, z něhož jsem vycházela, **že města nabízejí daleko širší možnosti volnočasových aktivit, se naplnil jen zčásti**. Dnešní nabídka volnočasových aktivit dětí a mladistvých je i na vesnicích velmi široká, daleko širší a rozmanitější než za doby mé povinné školní docházky. Samozřejmě na vesnicích nenajdeme instituce jako jsou základní umělecké školy a domy dětí a mládeže. Tato zařízení najdeme pouze ve městě.

Další předpoklad, že určitým problémem v dostupnosti volnočasových aktivit ve městě pro děti z vesnic je dopravní dosažitelnost, se ukázal jako **opodstatněný**. Při lepším dopravním spojení vesnic s městem by návštěva některých zařízení pro volný čas (např. základní umělecké školy) byla vyšší.

Podle mého zjištění je obecně nabídka volnočasových aktivit nejen ve městě, ale i na vesnicích poměrně velmi široká a umožňuje při zájmu dětí dostatečné vyplnění jejich volného času. Při skutečném zájmu dětí a jejich vhodném vedení rodiči jsou dle mého názoru zjištěné volnočasové aktivity dostatečnou prevencí před vznikem závislosti.

Závěr

Za úkol mé bakalářské práce jsem si dala zmapovat nabídku volnočasových aktivit ve vybraných obcích v regionu. Postupně jsem zjišťovala pestrost a množství volnočasových aktivit a také instituce nabízející tyto aktivity. Byla jsem velmi příjemně překvapena, že i malé obce se snaží poskytovat dětem a mládeži alespoň nějaké možnosti, jak vyplnit volný čas.

Při zjišťování informací pro mé šetření na obecních a městských úřadech jsem se většinou setkala s ochotou a vstřícným přijetím. V některých případech neměli mnoho času na konzultaci a odvolaly se na webové stránky. Při procházení webových stránek porovnávaných obcí jsem zjistila, že nejsou příliš přehledné a že nejvíce informací o nabízených volnočasových aktivitách zjistím osobními konzultacemi v jednotlivých institucích. Tento předpoklad se naplnil a skutečně jsem takto zjistila nejvíce informací. Ve větších institucích, jako je DDM Animo a Základní umělecká škola Petra Ebena, mi daly k dispozici i brožury s nabízenými aktivitami a kroužky. Vždy jsem se setkala s velkou ochotou.

V průběhu šetření se také ukázalo, že by bylo velmi zajímavé zjistit a porovnat počty dětí, které za kroužky dojíždějí mimo své bydliště a jakým způsobem. Zda využívají veřejné autobusové dopravy, či je dováží rodiče. Toto bych doporučila ke zvážení na jednotlivých obecních úřadech.

Významem této práce je poukázat na to, jaká je nabídka volnočasových aktivit ve srovnávaných obcích v regionu. Ráda bych tuto práci dala k dispozici na obecní úřad v obci Kunvald, která byla mým výchozím bodem, neboť je mou rodnou obcí a pevně doufám, že by mohlo dojít k rozšíření nabídky volnočasových aktivit, ke zlepšení dopravní dostupnosti do města, kde jsou situované instituce, které v obci nenajdeme nebo ke vzniku spolupráce s ostatními menšími obcemi a k uskutečňování různých akcí s bohatou nabídkou volnočasových aktivit pro děti a mládež.

